

BİR OSMANLI MÜFTÜSÜNÜN GÖZÜNDEN

ATINA TARİHİ

GÜLÇİN TUNALI

VakıfBank Kültür Yayınları: 0063

Tarih: 016

BİR OSMANLI

MÜFTÜSÜNÜN GÖZÜNDE

ATİNA TARİHİ

GÜLÇİN TUNALI

Genel Yayın Yönetmeni

Dr. Hüseyin Yorulmaz

Yayın Müdürü

Dr. Hasan Aksakal

Tasarım ve Yayın Kimliği

Bülent Erkmn

Kapak Görseli ve Sayfa Uygulama

Faruk Özcan

Kitap Editörü

Dr. Erdem İlgi Akter

Son Okuma

Hikmet Akyüz

VakıfBank Kültür Yayınları

Büyükdere Caddesi

No: 97 – Kat 4

Şişli 34394 İstanbul

Telefon: 0 212 354 5730

www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2020

ISBN 978-605-7947-68-0

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Ofset Yapımevi

Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,

34410 Kağıthane, İstanbul

Telefon: 0 212 295 86 01

Sertifika No: 45354

1. Baskı: Eylül 2020

BİR OSMANLI
MÜFTÜSÜNÜN
GÖZÜNDEN
ATİNA TARİHİ

GÜLÇİN TUNALI

GÜLÇİN TUNALI

Mübadil ve muhacir bir aileden gelen yazar, 1977 Bursa doğumludur. 1994-1999 seneleri arasında okuduğu Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümü sonrası aynı üniversitede Tarih yüksek lisansını Işık Tamdoğan, Şerif Mardin ve Edhem Eldem danışmanlığında 2002 senesinde tamamlamıştır. Aynı sene büyük kızı, 2006'da Almanya Göttingen'de küçük kızı dünyaya gelmiş; 2005'te Ruhr-Üniversitesi Bochum'da Fikret Adanır ve Markus Kohlerle başladığı doktora serüveni 2012'de nihayete ermiştir. Afyon Kocatepe ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji bölümlerinde toplam üç sene çalışan Tunalı daha sonra istifa ederek Türkiye'deki akademik hayattan çekilmiştir. 2018 senesinde İran'ın Kum şehrinde bir erkek evlat sahibi olan yazarın kültür ve tarih alanlarında yayımlanmış çocuk kitapları bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Sunuş

008

Giriş

012

*Târih-i Medinetü'l-Hukemâ'*ya Dair

017

Mahmud Efendi

036

Atina

040

T. Kavallaris, G. Sotiris ve G. Kontares

047

Fenerliler

051

Tanzimatta Helenizm

054

Eserin İçeriği

059

Sonuç

074

Târih-i Medinetü'l-Hukemâ

085

*Ehl-i Beyt-i Mustafa'nın
aziz hatırasına...*

SUNUŞ

Elinizdeki kitabın gövdesini 2005-2012 seneleri arasında Almanya Ruhr Üniversitesi Bochum çatısı altında Prof. Markus Koller ile Prof. Fikret Adanır danışmanlığında doktora tezi olarak hazırlamıştım. O günlerden bugüne tezim dahil, hayatımda birçok değişiklik oldu. En önemlisi doktora süresince küçük kızım Fatma Nesibe doğdu ve ablası Meryem Dide'yle beraber büyüdü. Onlarla birlikte Mahmud Efendinin peşinde şehir şehir, kütüphane kütüphane dolaştık, durağan bir hayatımız olmadı. Adeta göçebe hayatı yaşadık. Bütün hepsini yaşlarından beklenmeyecek ölçüde büyük bir olgunlukla karşıladılar. Dilerim Allah'tan, bütün bu seyahatler ve zorluklar yavrularımın hayatına hayır ve güzellik olarak yansır, yansımıştır.

Gittiğimiz şehirlerde birçok insanın yardımını ve ilgisini gördük. Ne yazık ki bu kıymetli insanların birçoğunun isimini unuttum. Daha çok Avrupa'daki kütüphanelerden yararlandığımız için oradaki gurbetçilerin dostluklarına, ağabeylik ve ablalıklarına şahit olduk; sofralarına oturduk, evlerine misafir olduk. Bu vesileyle Leiden'da, Viyana'da, Budapeşte'de, Almanya'nın birçok şehrinde ve özellikle ya-

şadığımız şehir olan Göttingen’de iyiliğini gördüğümüz bütün herkese teşekkür ediyorum.

Atina Koukaki’de oturduğumuz zamanların tadı hâlâ damağımdadır. Atina’nın rüzgârı, denizi, çam ağaçları, sokaklarından yükselen şarkı sesleri; özellikle Almanya’nın güneşsiz günlerinden sonra oldukça iyi gelmişti. Orada da iyi insanlarla karşılaştık, evlerine misafir olduk, yardımlarını gördük. Özellikle bütün bir gün hep beraber hayvanat bahçesinde vakit geçirdiğimiz tarihçi Antonis Liakos’u ve o günlerde doksanlı yaşlarında olan rahmetli babaannemin “Beni de götür oralara” deyip turunc reçeli isteğini unutamam.

Akademik mânâdaysa, halen görüştüğüm görüşmediğim birçok insanın desteğini gördüm. Bu kişilerden özellikle Kontares’in eserinin İngilizceye tercümesi konusunda bana yardım eden Vera Andriopoulou’yu, bazen onu kızdırsam da bana vakit ayıran ve Mahmud Efendinin metninde anlayamadığım Yunanca yer adlarını anlamlandırmamda büyük katkısı olan Evangelia Balta Hocamı, yine Gregory Stournaras’ı; Selanik’ten Kontares’in eserinin bir kısım fotoğraflarını temin eden Dimitris Drakoulis’i ve Marinos Sarriannis’i özellikle zikretmem gerekir. Haşim Koç’a, Hasan Çolak ve merhûme Ayşegül Çolak’a, Elif Bayraktar Tellan’a, Fatma Nur Yörük’e de yardımları için müteşekkirim. Tezimi yazdığım sıralarda ve sonrasında Dilek Akyalçın Kaya’nın, Alp Yücel Kaya’nın, Burak Onaran’ın, M. Mahmut Özdil’in, Hilal Mutman’ın, Burcu ve Enes Kabakçı’nın, Gülcen Afşin Güneş ve Hasan Hüseyin Güneş’in, Ertuğrul Er-

tekin'in, Hilal Alkan'ın, merhûme Nurdan Şafak'ın, Fatma Sel Turhan'ın, Sevda Şahinbay Avcı'nın, Berrin ve Ahmet Guida'nın, Damla Gürkan Anar'ın, Rabia Aydın'ın, Neslihan Demirci'nin, Rahime Demir'in ve Fatma Çevgan'ın iyiliklerini gördüm. Hepsine teşekkür borçluyum. İSAM'da geçirdiğim vakitleriyse özellikle yad etmem gerekir. Fotokopideki Şevket Ağabey ile kütüphanedeki Suat Ağabey hiçbir zaman yardımlarını esirgemediler. Işık Tamdoğan'la beraber hassaten dostlarım Bahar Bilgen Şen ile Bayram Şen'e de gönülden şükranlarımı sunuyorum. Zor zamanları atlatmamda daima arkamda durdular, duruyorlar. Var olsunlar. Tezimin kitaplaştırılıp yayınlanmasında emeği geçen VakıfBank Kültür Yayınları'nın eski ve yeni çalışanlarına da teşekkür borçluyum. Sağ olsunlar.

Son olarak anne ve babamı, eşim Muhammed Bâkır'ı anmak istiyorum. Özellikle bana Gemlik Kayıkhanе'de deniz kenarında yengeç ayakları ve sandallarla, zeytin ağaçları ve papatyalarla dolu harika bir çocukluk geçirmeme vesile oldukları için anne ve babama minnettirim. Eşimse daha önce haberdar bile olmadığım manevî dünyaların kapılarını açtı, bilmediklerimi öğretti. Ceddi Seyyid Nizameddin Aynü'l Melek el-Abri ile Seyyid Hafız İbrahim el-Abri'nin şahsında bütün Horasan erenlerinin ruhları şad olsun.

Bu vesileyle yurtiçinde ve yurtdışında burs başvurularımı reddeden, gerek sözlü olarak, gerekse hareketleriyle beni inciten bütün kurum, kuruluş ve şahıslara da sitemlerimi göndermek isterim. Hele ki eğitime desteğiyle ünlü muhafazakâr bir vakfın ismini hatırlamadığım gö-

revlisinin seneler önce yüksek lisansımı yeni bitirmişken mülakatta sarfetmiş olduğu “Başörtünle çalışamayacaksın, dolayısıyla memlekete faydalı olamayacaksın; kendi zevkin için yapacağın doktora da burs veremeyiz kusura bakma” cümlelerini unutmam mümkün değil. Bu yüzden, Türkiye’de okuyan, araştıran bütün gençlere karşılıksız maddi ve manevi destek olanların, onların önünü açıp onlara hürmet edenlerin değerini kelimelere dökemem.

Kitabımın özellikle gençlere ışık tutması ve bu gayretimden “ilmin kapısı” Hz. Ali’nin hoşnut olması niyazıyla.

Gülçin Tunalı Kaçan

08.08.2020

Gemlik

GİRİŞ

Müezzinin sesi Akropolis'ten –antik dönemin ve Hıristiyan Atina'nın en mukaddes hatıralarının bulunabileceği yerden– duyuluyor ve eteklerinde yankılanıyorken, Atinalılar için hayatlarında yeni bir safhanın başlangıcına damga vuruyordu. Fakat Akropolis'in çevresinde, yani Perikles'in, Demosthenes'in, Platon'un ve Aziz Pavlus'un bir zamanlar seslerinin duyulduğu yerlerde imamın sesine yer yoktu ki, bu ses, siyasi, vatansever ve ahlaki değerlerin reddinin savunulmasını temsil ediyordu. İnsanlığın muazzam başarılarının yaratıcılarının gölgeleri altında, üzülmeysin ki, Kur'an'ın prensipleri Attika toprağında neşv-ü nema bulamazdı. Bu topraklara gömülü insanların kalıntıları buna mâni olurdu, eğer Barbarizm her şeyi kuvvetlice yok etse bile, özgürlüğün nefesi onun bir gün elbet kökünü kazıyacaktı...¹

1. Yannis Hamilakis, *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 61. Not: Aksi belirtilmedikçe çeviriler yazara aittir.

On dokuzuncu yüzyılın Yunan tarihçilerinden Kambouroglou bu satırları yazdığı sıralarda İstanbul'daki matbaalarda Yunan tarihine dair kitaplar basılıyor, gazetelerde tefrika halinde makaleler yayınlanıyordu. Yunanlar uluslaşma savaşının bir gereği olarak Osmanlı mirasını şiddetle reddediyorken Osmanlı tarafında özellikle Antik döneme ilgi gittikçe artıyordu. Ayrıca, Wunder'in dediği gibi, "Rönesans Avrupa'sına göre, Antik döneme duyulan ilgi ve alâka, 'medeniyet' göstergesi sayılmakta ve Batı Avrupa'nın Türkleri yargılamakta kullandığı kriterlerin başında" gelmekteydi.² Bunun yanı sıra arkeolojik kalıntıların yerel bağamlarından kopartılarak Avrupa'ya taşınmasını haklı göstermeye çalışan on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın Avrupalı seyahatçilerinca *cahil yerli* retoriğini yaymak köklü bir taktikti.³

Oysa bu dönemlerden yaklaşık yüz yıl kadar önce bugünkü Güney Yunanistan'ın yerlilerinden bir din adamı iki Rum rahipten yardım alarak Antik Atina tarihini çoktan kaleme almıştı. Mahmud Efendinin bu eserinin farkına varılması ise oldukça uzun sürmüştü.

1976 senesinde vefat eden Cengiz Orhonlu'nun vefatından iki sene önce "Bir Türk Kadısının Yazdığı Atina Tarihi (*Târih-i Medînetül-Hukemâ*)" başlıklı bir makalesi yayınlan-

2. Amanda Wunder, "Western Travelers, Eastern Antiquities, and the Image of the Turk in Early Modern Europe", *The Journal of Early Modern History*, Sayı 7 (2003), s. 89-119, 91.

3. Emily Neumeier, "Rivaling Elgin: Ottoman Governors and Archaeological Agency in the Morea", *Antiquarianisms: Contact, Conflict, Comparison*, der. B. Anderson ve F. Rojas, Oxbow Books, Oxford, Philadelphia, 2017, s. 134-160, 149.

mıştı.⁴ Eseri tanıtan ve müellifinin Atina kadısı Mahmud Efendi olduğunu iddia eden Orhonlu'dan sonra *Târih-i Medînetü'l-Hukemâ* üzerine eğilen herhangi bir tarihçi olmamıştı.⁵ Bu durumu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki soğukluğa binaen, tarihçilerin çalışmalarında daha çok Yunanistan'ı bağımsızlığa taşıyan isyanlar üzerinde durulmasıyla ve her iki ülkenin ortak kültür öğelerinin vurgulanmasından çok, çatışma alanlarının ön plana çıkartılmasıyla ilişkilendirebiliriz. İlk olarak Konstantinos N. Sathas tarafından yazılan 1869 tarihli *Tourkokratoumeni Hellas* kitabında rastladığımız negatif çağrışımları olan *Tourkokratia* tabiri,⁶ Yunanistan'daki Osmanlı devri söz konusu olduğunda kullanılan bir tabirdir. Osmanlı devri ise çoğunlukla ekonomik bozulma, siyasi ve hukuki haklardan mahrumiyet, etnik karışıklık, dini içe kapanma ve kültürün bayağılaşması ile kültürel izolasyona sebebiyet vermekle suçlanır.⁷ Aynı zamanda bu dönemle alâkalı yapılan tarih çalışmalarının Antikite, Roma ve Bizans devri çalışma-

4. Cengiz Orhonlu, "Bir Türk Kadısının Yazdığı Atina Tarihi (Târih-i Medînetü'l-Hukemâ)", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, 1973-4, Sayı 2-3, s. 119-136.

5. *Târih-i Medînetü'l-Hukemâ*'ya kısa atıflar için bkz. Johann Strauss, "Ottoman Rule Experienced and Remembered: Remarks on Some Local Greek Chronicles of the Tourkokratia", *The Ottomans and the Balkans: A Discussion of Historiography*, Brill, Leiden 2002, s. 194-221; Machiel Kiel, "Atina", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: IV, İstanbul, 1991, s. 74-76.

6. Evangelia Balta, *Ottoman Studies and Archives in Greece*, ISIS Press, İstanbul, 2003, s. 27.

7. Söz konusu söyleme bir örnek teşkil etmesi bakımından bkz. Speros Vryonis, Jr., "The Greeks Under Turkish Rule", *Hellenism and the First Grek War of Liberation (1821-1830): Continuity and Change*, der. Nikiforos S. Diamandouros vd., Institute for Balkan Studies, Selanik, 1976, s. 45-58. Bu iddialar sadece Yunanistan'a has değildir. Balkanlar'daki Osmanlı'dan kopan ulus-devletlerin Osmanlı dönemiyle alâkalı tarih yazımı için bkz. Fikret Adanır, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Balkan Tarih Yazımında Osmanlı İmparatorluğu", *Toplum ve Bilim*, 1999/2000, Sayı 83, s. 224-240.

larıyla karşılaştırıldığında son derece geri planda kaldığı ve bir nevi unutulmak istenen bu “baskı” dönemini inceleyen eserlerin de çoğunlukla Osmanlı belgeleri kullanılmadan kalemle alındığı bazı Yunan asıllı Osmanlı tarihçileri tarafından dile getirilmiştir.⁸ Türkiye’deki Osmanlı tarihçileri açısından söz konusu olansa, muazzam büyüklükteki Osmanlı mirası içerisinde bugün Yunanistan sınırları dahilinde kalmış bölgelerin periferi (çevre) olarak değerlendirilmesi, dolayısıyla incelenmeye değer bulunmamasıdır.⁹

Bu kitabın amacı, bütün bu sebeplerle bir şekilde göz ardı edilmiş ve 2005-2012 seneleri arasında Bochum’daki Ruhr Üniversitesinde doktora tezi olarak üzerinde çalıştığım Mahmud Efendinin eserini ilim dünyasına tanıtmak, hakkında daha ileri çalışmaların yapılmasına öncülük etmektir.

Kitap doktora tezimin motamot çevirisini içermektedir. Tezimde ayrıntısına girdiğim konulara burada bazen birkaç cümleyle değindim. Bu sebeple özellikle Filhelenizm,¹⁰ Tanzimatta Helenizm,¹¹ Büyük İskender,¹²

8. Balta, a.g.e., s. 23-41; Vassilis Dimitriadis, “Ottoman Archive Materials in Greece”, *Die Staaten Südosteuropas und die Osmanen*, der. Hans Georg Majer, Südosteuropa-Jahrbuch (19), Münih 1989, s. 179-185; I. Theocharides ve Th. Stavrides, “Yunanistan’daki Osmanlı Araştırmaları’nın Gelişimi”, *Türkler*, der. H. Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt: 15, s. 99-104.

9. Fariba Zarinebaf, Jack L. Davis ve John Bennet, *A Historical and Economic Geography of Ottoman Greece: The Southwestern Morea in the 18th Century*, American School of Classical Studies at Athens, Atina, 2005, s. 3.

10. Gülçin Tunalı, “Another kind of Hellenism? Appropriation of Ancient Athens via Greek Channels for the Sake of Good Advice as Reflected in *Tarih-i Medinetül-Huke-ma*”, Ruhr Universität Bochum, doktora tezi 2013, s. 10-16, 103-116.

11. A.g.e., s. 189-205.

12. A.g.e., s. 143-160.

Konstantin,¹³ Ayasofya efsaneleri¹⁴ gibi konular için tezimin okunmasını tavsiye ederim. Kitapta daha çok Mahmud Efendinin düşün dünyasından ve *Târih-i Medînetü'l-Hukemâ*'nın nasıl ortaya çıktığından bahsetmeye çalıştım, tezimde söz etmediğim bilgilere de yer verdim. Mahmud Efendinin eserinin tam transkripsiyonunu da kitabın sonuna ekledim. Fakat özellikle son sayfalarda okuyamadığım birçok kelime oldu. Bu benim yetersizliğimden olabileceği gibi, Mahmud Efendinin Osmanlıca gramer hatalarından da kaynaklanıyor olabilir. Mahmud Efendinin yazım yanlışlarını 17. yüzyıl sonu, 18. yüzyıl başlarında, bugünkü Yunanistan sınırları içinde doğmuş bir Osmanlı okumuşunun şivesine belki ışık tutar ve dilbilimcilere yardımcı dokunur düşüncesiyle, çoğu yerde olduğu gibi bıraktım. Yine de hatalarım olmuştur, bu yüzden ben de Mahmud Efendinin yaptığı gibi kıymetli okurlardan özür dilemek isterim:

Ve bi'l-cümle delâlet ü kuşûr ve kûsûrûm şahfa-i 'aybdan mahv buyurula; ve 'ayn-ı 'inâyet nazâr-ı celîlerinde hüsn-i kabûl ile maqbûle qarîn buyurula.

13. A.g.e., s. 161-167.

14. A.g.e., s. 167-169.